

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
BÖLÜMÜ**

mm

**Prof. Dr. Mine MENGİ Adına
TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU (20-22 Ekim 2011)
BİLDİRİLERİ**

ADANA-2012

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNE BİYOGRAFİK YAKLAŞIMLAR

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Korkut ÇEÇEN
Aksaray Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
mkcecen@aksaray.edu.tr

ÖZET: Edebî metinleri incelemek için pek çok metin çözümleme yöntemi geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Bu yöntemlerden biri de metnin anlaşılması için yazarı ön plana alan “yazar merkezli okuma yöntemi”dir. Bu bildiride, yazarı merkeze alan eleştiri kuramları tanıtılacak ve klâsik Türk şiirine yazar merkezli yaklaşımlar örnekler verilerek değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yazar Merkezli Okuma, Biyografik yaklaşım, Klâsik Türk Şiiri, Tarihsel Eleştiri.

ABSTRACT: In order to analyse literature texts, numerous analytical methods have been developed and adopted. One of these methods is called “author centred reading method”, which keeps background information on the author as the basis of reading. In this piece of work, the author centred criticism theories will be introduced and examples for author centred approaches to classical Turkish poetry will be evaluated.

Key Words: Author Centred Reading Method, Biographic Approach, Classical Turkish Poetry, Historical Context Based Criticism

Bugüne kadar edebî metinleri anlaşılır kılma ve metnin anlam dünyasının kapılarını aralama amacıyla pek çok metin çözümleme yöntemi geliştirilmiş; böylece metnin bütününe farklı açılardan bakarak, anlam tabakaları arasındaki çok yönlü ilintilerin tespitine çalışılmıştır. İncelenen edebî metnin bünyesine uygun olması koşuluyla, bu tür yaklaşımların yahut inceleme yöntemlerinin anlam ve anlamaya pek çok katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Bu bildiride de “Yazar-Metin-Okur Merkezli Yaklaşımlar”dan yazarı merkeze alan “Biyografik Yaklaşım” açıklanmaya çalışılarak bu tür bir yaklaşımın olumlu/olumsuz yahut gerekli olup olmadığı hususu üzerinde durulacaktır.

Klâsik Türk şiiri üzerine yapılan incelemelerde zaman zaman şairin biyografisi ile metin arasında bağ kurularak şairin edebî kişiliğinin aydınlatılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu tarz “yazar merkezli okuma” örneklerini vermeden önce “biyografik yaklaşım” ifadesi üzerinde biraz duralım:

Edebî metinlere biyografik yaklaşım, “Sanatçıya Dönük Eleştiri” ile “Tarihsel Eleştiri” kuramlarının benimsediği bir yaklaşımdır. Batı edebiyatlarına ilişkin kuramlar olmasına rağmen, söz konusu kuramların inceleme yöntemleri ile Klâsik Türk Edebiyatı

metin incelemelerinde kullanılan yöntemler arasında bazı benzerlikler olduğu görülmektedir. Bu açıdan sözü edilen eleştiri kuramlarını ana hatlarıyla hatırlayalım:

Eski çağlarda ve orta çağda sanatçının iç dünyası önemsenmezken XIX. yüzyılda romantizmin etkisiyle sanatçının yaşantısına yönelik başlar. Romantik sanat anlayışını ilk defa sistemli bir estetik kuram haline getiren Eugene Veron, sanatı duygunun dile getirilmesi olarak tanımlar ve Estetik adlı eserinde “eserin değeri sanatçının değerinden doğar, sanatçının sahip olduğu özelliklerin ve melekelerin izlerini taşıdığı içindir ki eser bizi çeker ve büyüler” demektedir (Moran, 2008: 103).

XX. yüzyılda ise anlatımcılar (ekspresyonistler) sanatın özünü, yaratma eyleminde bulurlar ve yaratmayı da duyguların anlatımı olarak tanımlarlar (Moran, 2008: 105). Onlara göre sanat eseri duyguları dile çevirmektedir ve bu eylem bireyseldir (Moran, 2008: 107). Ancak bu düşünce bazı sakıncalar taşır:

Sanatçı, eseri ortaya koyarken her zaman duygularıyla hareket etmeyebilir; bir fikirden, sosyal bir durumdan da faydalanabilir. Bazı şairler okuyucuda belirli bir duyguyu yaşatmak için şiir yazdıklarını söyler. Ayrıca duygunun dile getirildiği metinlerde sanatçının kendi duygusunu dile getirmesi şart değildir (Moran, 2008: 107).

Sanatçının tasavvur etme yeteneği vardır. Onun, dile getirdiği duyguları ya da metinde adlarını zikrettiği şahıs ya da tiplerin duygularını yaşamış olması beklenemez. Söz gelimi, klâsik şiirimizdeki âşık tipinin duygularını mutlaka şairin yaşamış olduğunu düşünmek pek doğru olmaz. Bu kuram daha çok otobiyografik lirik şiir için geçerli olabilir ama bütün sanat eserlerini kapsayıcı değildir (Moran, 2008: 112-113). Bununla birlikte, bir eser biyografik unsurlar barındırsa bile, bunlar şahsî özelliklerini yitirerek eserin tamamlayıcı unsurları haline gelirler (Wellek-Warren, 1993: 59-60).

Yazara dönük biyografik eleştiri sanatçının kişiliği ile eserleri arasında sıkı bir bağ olduğu ilişkisine dayanır. Bu ilke başlıca iki amaçla kullanılabilir:

1. Eserleri aydınlatmak için sanatçının hayatını, kişiliğini incelemek
2. Sanatçının kişiliğini, psikolojisini aydınlatmak için eserlerini bir belge gibi kullanmak

Birinci amaç tarihsel eleştiriye yakındır, hatta onun bir parçasıdır diyebiliriz (Moran, 2008: 132). Tarihsel eleştiriye göre, eserin gerçek bildirisini açıklayacak en güvenilir yol, yazarın kişiliğinden geçer (Bayrav, 1975: 114). Yazarın hayatında yer alan olaylar, içinde yaşadığı koşullar, aile ortamı, yetişme biçimi, karakteri, okuduğu kitaplar, başından geçen aşklar vs. yazarın kişiliğinin ve dolayısıyla eserlerinin iyi anlaşılması için gerekli bilgiler sayılır (Bayrav, 1975: 114; Moran, 2008: 132). Bu yönleme göre, eserde, yazarın yaşantısı gerçektekine uygun bir biçimde yer alacağından yazarın ne duyduğu, ne düşündüğü bilinirse, eserin ne demek istediği kesinlikle ve doğru olarak anlaşılacaktır (Bayrav, 1975: 114).

Ancak bu metotla yapılacak incelemede eser, temel amaç olmaktan çıkar, başka bir gerçeğe götüren araç haline gelir; yazarın ruh halini ya da yazarın içinde yaşadığı ortamın sorunlarını ortaya koyan bir nesne olur. Bu eleştiri yöntemi içeriğe yönelir; eserin başarısı getirdiği bildiriye bağlanır (Bayrav, 1975: 115).

Berna Moran'ın tarihsel eleştiri kuramına dair düşünceleri dikkate değerdir: Tarihsel edebiyat araştırmaları, eseri tam anlamıyla açıklayabilir mi? Bu başka bir soruyu beraberinde getirir. Yazarın yaşamında yer alan olay ve durumların olduğu gibi eserde yansıtılacağı, gerçekten kanıtlanmış mıdır? Eser, çoğu kez gerçek yaşantının bir aynası olmaktan uzaktır, hatta ona bir tepkidir. İsteklerin, hayallerin, bastırılmak istenen duyguların başka bir planda dile getirildiği düşünülebilir. Sanatçının hayatını inceleyerek sözgelimi eserdeki karamsar havanın yazarın o sıralarda başından geçmiş olan üzücü olaylardan doğduğunu söylemek eserin sanat değeri hakkında bir şey ifade etmez (2008: 134). Suut Kemal Yetkin, bunu örneklendirir: "Goethe, Napoleon zamanında, memleketinin ıstırap içinde kıvrandığı sıralarda, Hâfız'dan esinlenen Divan'ını yazıyordu. Bu eserde o zamanki olaylardan hangi izler görülür? Şair, esrar dolu bir Doğu'nun hülyası içine sığınmıştır." (1962: 48).

Yazarın yaşadığı çevre, hayat hikâyesi vs. metnin bildirisini açıklamaya yardım edebilir; ancak metnin bildirisi ve en önemlisi sanat değerinin bu yolla açıklanabileceği şüphelidir. Freud, bazı edebî metinleri incelerken edebiyattan ziyade psikanalize katkıda bulunmuştur. Çünkü psikanaliz ilk yıllarda yaratıcılığı bir nevroz olarak değerlendirmiştir. Daha 1919'da Roman Jakobson, bu noktaya dikkati çekerek eleştiride eserin sanat yönüne önem verilmesini istemiştir (Bayrav, 1975: 115).

Tarihsel eleştiricilerin, eseri birinci plana yerleştirmemeleri, tersine onu başka bilimlere malzeme yapan bir araç durumuna getirmeleri sakıncalı görülmüştür. Çünkü bu yöntemle metnin anlamı teke indirgenmiş olur (Bayrav, 1975: 119-120).

Sanatçıya dönük eleştirinin diğer boyutu, eserden yola çıkarak yazar hakkında bilgi edinmeyi amaçlar. Bununla sadece biyografik bir çalışma yapmış oluruz ve bu takdirde eserin sanat değeri söz konusu olmaz.

Sanatçının kişiliğine yönelmek, romantik edebiyat çağında başlamıştır. Romantik sanatçılar, eserlerinde kendi yaşantılarını, kendilerini anlattıkları için sanatçıyla ilgilenen eleştirmen, eseri inceleyip sanatçının kişiliği üzerinde bir takım sonuçlara varabilir. Ama eserle kendisi arasına mesafe koyan, eserlerinden başka hiçbir belge bırakmamış, kişisel olmayan sanatçılar hakkında, eserlerinden onların kişiliklerini ortaya çıkarmaya çalışmak tahminden öteye gidemez (Moran, 2008: 144). Rene Wellek ve Austin Warren'a göre, eser belki sanatçının gerçek kişiliğini değil, olmak istediği kişiliği yansıtmaktadır ya da yazarın arkasına gizlendiği bir maske, bir karşı-kişidir; anlatılanlar yazarın sığınmak istediği bir yaşamın anlatımıdır. Buna ilave olarak, sanatçının, hayatı, sanatında farklı bir şekilde yaşayabileceği unutulmamalıdır (1993: 60).

Gerçek hayatta erdemli davranışları olan bir sanatçının eserinin iyi olacağını düşünmek doğru değildir. Yazarın zaaf sahibi olması da eserinin kötü olduğu sonucunu vermez (Moran, 2008: 149).

Dikkat edilirse "sanatçıya dönük eleştiri" ile "tarihsel eleştiri" kuramlarına göre yazarın yaşantısı, kişisel duyguları önemlidir. Bu durumda yazar/şair metne göre daha önde yer alır ve metni daha iyi yorumlamak için yazarın biyografisini bilmek gerekir. "Sanat eseri biyografi için yazılmış bir belge değildir" diyen Wellek ve Warren'a göre,

“biyografik yaklaşım gerçekte edebî geleneğin doğru bir şekilde kavranmasını zorlaştırır, çünkü o, bir ferdin hayat dairesini esas almak istediğinden dolayı edebî geleneğin düzenini bozup dağıtacaktır.” (1993: 60).

Biyografinin önemi yok mu? Elbette sanatçıyı tanımak ve sanatçı hakkında ciddi monografiler hazırlamak için biyografiye ihtiyacımız vardır. Ancak biyografik bilgiye sahip olmadan da sanatçının eserini anlayabiliriz. “Sanat eseri kendi kendine yeten bir dünyadır.” sözüne dikkat çeken Suut Kemal’e göre “Münekkit, bir sanat eserini, sanatçısına dair hiçbir şey bilmeden, gökten düşmüş gibi yalnız objektif yapısına, dış örgüsüne göre incelemelidir.” (Yetkin, ? : 52-53). Eliot ise, şiirin anlaşılmasında şairin beslendiği kaynakları bilmenin, zaruri olmadığını ve bu kaynaklar hakkında çok şey bilmenin, şiirle eleştirmen arasındaki bağları koparabileceğini düşünür (1990: 263).

Klâsik Türk şiirinde durum nedir? Klâsik Türk şiiri metinlerinden istifade ederek şairlerin biyografilerini zenginleştirmek ve böylece sanatçıların edebî kişiliğini aydınlatmak düşüncesine dair bazı alıntılara yer verelim* :

Bir araştırmacımız, Türk Edebiyatı ve aynı zamanda Klâsik Türk Edebiyatı incelemeleri için bir metot önerisinde bulunarak şunları söyler:

“Yazarların hayatlarını asıl kaynaklardan ve kendi eserlerindeki ipuçlarından tesbit etmek, yazdıklarını fişleyip sıralamak, yazma ve basma nüshalar hakkında tanıtıcı bilgiler toplamak, elbette, ilk yapılacak işler arasında yer alacaktır. Bundan sonra sanatçıların ve eserlerinin içinde yazıldığı muhitlerin tarih ve sosyoloji bakımlarından incelenmesi de, daha sağlam hükümlere varabilmek ve daha ilmî sonuçlar elde etmek için gereklidir.

Yazarın eserini kaleme aldığı sıralardaki psikolojik durum –tabiatıyla imkan varsa- araştırılmalıdır... Hiç kimse olaylar karşısında, sanat görüşü ne olursa olsun, her türlü tesirden vâreste olamaz”. Araştırmacı, yazarın psikolojik durumunu tespit etmek için de sözlerine şöyle devam eder:

Çaba harcanmalı, yalnızca ne elde edilebilirse onunla yetinerek fazla hayal mahsulü görüşlere iltifat edilmemeğe çalışılmalıdır. Bir de yazarın güzelliklere karşı davranışlarının, zevk seviyesinin bilinmesine de özen gösterilmelidir.”

Şairlerimizin edebî kişilikleriyle ilgili bazı tespitlerin, onların biyografileriyle ilgi kurularak yapılmasına dair birkaç örnek ise şu şekilde sıralanabilir:

Fuzulî için:

“Bağdat ve Azerbaycan’ın iki Müslüman ulusu arasında savaş alanı haline gelmesine, yalnızlığına, aşta isteğine ulaşamamasına ve çektiği yoksulluklara rağmen **dayanıklı ve babacan ruh yapısı yüzünden ezilmemiş**, fakat ezilmişliğin, ıstırabın, kimsesizliğin, Allah’a varma aşkının sanatını yapabildiği.”

* Klâsik Türk şiirine biyografik yaklaşımlara örnek göstermek üzere çeşitli eserlerden alıntılar yaptık; ancak uygun olmayacağı düşüncesiyle alıntıların kaynaklarını göstermedik. Alıntılarda subjektif bulduğumuz ifadeleri koyu harflerle belirttik.

“Fuzulî, şehit kanlarıyla yoğrulmuş bir ülkede yetişmiş, hamisiz sıkıntı içinde yaşamıştır. O, çektiği sıkıntı ve elemeleri sanat dehasıyla yoğurarak şiirlerine sermaye yapmıştır. Çektiği ıstıraplar şairi olgunlaştırmış, onu dünyanın geçici zevklerine değer vermeyip manevî hazlara yöneltmiştir.”

“Şiirlerinden onun mecazî ve hakikî aşk yolunda ciddi tecrübeler geçirmiş bir şahsiyet olduğu hükmüne varılabilir.”

“Peşin ve tam mevsukiyet ve katiyet ifade edemeyeceklerini bilmekle beraber, eldeki minyatürlere ve resimlere göre, Fuzulî'nin beden yapısından edinilen umumî intiba şudur: İnce uzun bir boy; yine ince, zayıf bir endam; dar omuzlar; uzun, nahif eller, kuru, dar bir göğüs... Yüz itibarile de göze çarpan: narinlik, aln kemliği ile elmacık kemiklerinin kabarıkça oluşu, kafa çevresinin küçükçe görünüşüdür. Bu ince uzun yüzde çizgiler keskindir. Burun da dar ve uzun gözüküyor. Bu saydığımız vasıflarile Fuzulî'nin beden yapısı da astenik tipe tekabül ve tetabuk etmektedir.” diyen araştırmacı, şu satırlarda ise Fuzulî'nin yüz yapısı ve psikolojisini tespit etmek suretiyle şairin sanatçı kişiliği hakkındaki düşüncelerini dile getiriyor:

“Fuzulî'nin güzel olup olmadığı hakkındaki görüşümüzü de, kısaca, açıklayacağız: Şairimizin sima bakımından pek cazip görünmediği kuvvetle muhtemeldir. Katiyete yakın bir ifade kullanmaktan çekinmeden denebilir ki, Fuzulî, kadınların rağbetini celbetmeyen bir çehreye malikti. Zira bu kadar ihtibas ve mahrumiyetler, ancak tatmin edilemeyen insanlara hastır. Fuzulî'nin şiirdeki şöhretine, geniş kültürüne ve sairesine rağmen bu kadar ihtibaslar, hasretler içinde çırpınması beden ve bilhassa yüz yapısı itibarile arzu çekmeyen bir tipte olmasından başka, olsa olsa, şu sebeplerle olabilir: Onun mensup olduğu içtimâî sınıfın, yani ulema sınıfının hayatını tahdid eden dinî memnuiyetler; bu sınıfın ananevî yaşama tarzının bu gibi maceralara müsait olamaması ve hususile içinde bulunduğu muhitin cinsî heyecanlara koyduğu ağır kayıtlar... İşte bunlar da mahrumiyetlerinin, doymaz ve dinmez ilcalarının âmilleri arasında ehemmiyetli bir mevki alabilir. Bunlara rağmen umumî kanaatimiz: eserlerine göre, onun aşk hayatında muvaffak olmadığının ve yer yer kendi hakkında bir nevi aşağılık duygusunu taşıdığıнын hissolanmasında, bu derece ihtibaslarla dolup taşmasında simasının da esas bir sebep teşkil ettiği merkezindedir.”

Bu ve benzeri ifadelerle Fuzulî, bir elem ve gözyaşı şairi olarak tanıtılıyor. Ama, Fuzulî'nin âşıkane şiirleri yanında, rindane şiirleri olduğu gibi, şuhane sayılabilecek şiirleri de mevcuttur (Abdülbâki, 1932: 48). Kısacası o, istediği tarzda yazabilecek kabiliyetli bir şairdir. Yazdığı elemli şiirlerinden dolayı şairin, hüznü ve dertli bir kişi olduğunu düşünmek sağlıklı bir tespit sayılmaz. Çünkü, şairin mizacı ve ruh haliyle ilgili bize bilgi verecek belgelere sahip değiliz; ayrıca, tezkirelerden edindiğimiz bilgiler oldukça sınırlıdır. Hâl böyle olunca Fuzulî'nin eserlerinden yola çıkarak, işlediği elem ve hüznü, şairin kendi kişilik özelliklerinden saymak sadece bir tahminden ibarettir. Ayrıca şairin, kadınların beğenmeyeceği çirkin bir çehreye sahip olması nedeniyle aşk hayatında başarılı olamadığı ve bu yüzden de şiirlerinde aşka ve sevgiliye olan özlemini dile getirdiğini düşünmek oldukça zorlama bir yorumdur.

Süleyman Nazif, daha isabetli bir yorumla Fuzulî'nin edebî kişiliği hakkında şunları söyler:

“Malumdur ki, Fuzulî'nin hayat ve mizacına dair muasırlarından bize intikal etmiş malumat ve rivayetler, yok denecek kadar azdır. Ve ne biliyorsak yine kendi eserleri sâyesindedir. Eserden, onu yazana geçmek yoluyla şairi, hayattan bıkmış, gamlı, gözü yaşlı, ömrü yoksulluk, hüznün ve bin türlü mahrumiyet içinde geçmiş, hayata, feleğe küskün bir adam zannederler. Şu son zamanlara kadar ben de bu fikre uyuyordum.

Şimdi hergün bir parça daha kat'ileşen bir zan ile tahmin ve âdeta hükmediyorum ki, Fuzulî'nin yaratılıştan olan mizacı, kederli olmaktan ziyade, şen, ve san'at dehâsı, elemden ziyade istihzâ'ya mâil imiş. Divan'ının mensur mukaddemesi ve bilhassa Nişancı Mehmed Paşa'ya olan meşhur “Şikâyet-nâmesi” bu zan ve hükmü daima tevsik edebilir... Yaratılıştan gamlı değilken, hazin sözlerden san'at bakımından zevk alan ne kadar şen huylu kimseler gördüm. Fuzulî, kendi yarattığı huyuna ihtimal ki melâl'i muvafık bulmuştur. “Kendi yarattığı huyuna” dedim. Evet, bu muhakkaktır ki bir kısım ediblerin, hem de büyük kısmında, hakikî huylarına aykırı bir kendi yarattıkları huy vardır... Şair-i Âzamımız bile “Makber” mukaddemesinde “Kederimin artması için sevinmek isterim.” diyor.” (1971: 17-18).

Zaîfî için:

“Psikolojik durumuna baktığımızda da Zaîfî'nin güçlü bir kişiliğe sahip olduğunu görürüz.”

Nef'î için:

“Yaratılıştaki özellik, doğup büyüdüğü çevrenin de geliştirdiği kendine güven duygusu, sosyal çevrede ataklığının, zekasının, zevk üstünlüğünün sağladığı başarı ve nihayet çağdaşlarına göre dil ve kültür bakımından da daha ileri bir aşamaya varabilme, ondaki fahriye eğilimini beslemiştir.”

“Duyularının çabuk baskısı altına girerek övmedeki abartmacılığı gibi, yergilerindeki hırçnlık ve saldırılarıyla tanınmıştır.”

Nedîm için:

“Felsefe yapmak, hikmetler savurmak Nedîm'in mizacına uymadığı gibi, dinî şiirler yazmayı da yaratılışına karşı samimiyetsizlik saymıştır. Çünkü o, dünyaya bağlı, yaşamayı eğlenmeyi seven, neşeli bir şairdir.

Gülelim oynayalım kâm alalım dünyadan

mısraında hayat felsefesini açıklamıştır. Feleğin sanat ve hüner sahiplerini ondurmayan ezeli âdetinden bütün Divan şairleri gibi Nedîm de önceleri yakınmışsa da Damat İbrahim Paşa'nın sadrazam oluşu ile on üç yıl kadar süren zevk ve eğlence devrinde kendi yaratılışına, en uygun ortamı bulmuştur.”

“... şairin ilham kaynağı günlük zevkler, saz ve söz âlemlerinin hazları olmuştur. Bu durum ilhamını divanlardan alan öteki şairlerle Nedîm'in duyguları arasında bir ayrılık meydana getirmiştir.”

Suut Kemal, Nedim için şunları söyler: “Nedim’in şarkılarına ve gazellerine bakarak, gülüp eğlenmekten başka bir şey düşünmiyen bir adam sanmak kadar yanlış bir şey olamaz. Gerek tezkerecilerin sözlerinden, gerekse tarih kayıtlarından, bütün Divan şairleri arasında en içli, en üzüntülünün Nedim olduğu anlaşılmaktadır.” (1962: 20). Bu ifadelerdeki şairin içli ve hüzünlü oluşu bilgisini de ihtiyatla karşılamak lazımdır, çünkü bunların doğruluğunu teyit edecek başka belgelere bugün için sahip değiliz. Suut Kemal, sosyal çevre ile şairin sanatı arasındaki bağlantıya örnek olarak ise Paul Valery’nin bir görüşünü aktarır: “Racine’in hayatı hakkında elde edebileceğiniz bütün bilgileri toplayınız, bunlardan onun nazım sanatını çıkaramazsınız, biyografi bizi ilgilendiren şey hakkında hiçbir şey öğretmez.” (1962: 20). Yetkin, konuyla ilgili düşüncelerine şu satırları ilave eder:

“...sanatçının biyografisine veya mensup olduğu toplumun tasvirine gerçekten lüzum var mı? Varsa, demek ki bir sanat eseri kendi kendine yetmiyor, ifade ettiği şeyi anlatamıyor... Bir sanat eseri, incelenmek, unsurlarına ayrılıp sonra yeniden birleştirilmek suretiyle bize ruhunu, anlamını verdiği gibi, o eseri yaratan sanatçının kişiliğini de tanıtır.” (1962: 20-21).

Sonuç

“Sanatçıya Dönük Eleştiri” ve “Tarihsel Eleştiriye” göre eser, yazarın kişisel duygularını ifade etmesiyle meydana gelir. Dolayısıyla eserde bireysellik ön plandadır. Klâsik Türk şiirinde ise sanatçı bireysel duygularından ziyade geleneğin ve toplumun sözcüsüdür; o, geleneğin sesini şahsî üslûbunun süzgecinden geçirerek terennüm eder. Geleneksel söylemde de sanatçının bireyselliği elbette vardır, ama bu, eserin satır aralarında gizlidir*.

Şairin kendi gerçek kişiliği/beni yanında sanatçı kişiliği/beni vardır. Sanatçının eserindeki duyguların, onun gerçek benine ait olmaktan çok sanatçı benine ait olduğunu bilmek gerekir. Hele ki bu ben, köklü bir gelenekten besleniyorsa... Sanatçı, neşeli bir anında aşk derdinden dolayı duyduğu elemeleri ifade eden bir gazel terennüm edebilir ya da neşeli, hayat dolu bir şiiri hüzünlü olduğu bir zamanda kaleme alabilir. Zira sanatçının eserindeki duygular şairin benine aittir. O halde eserlerinden yola çıkarak, sanatçının kendi kişiliğine dair elde edilecek bilgiler tahminden ileriye gitmez. Sanatçının psikolojisine ulaşmaya çalışmak ise oldukça risklidir; çünkü Divan şairi kolektif bilincin temsilcisidir. Hele minyatürler ve hayalî resimlerle sanatçının yüz ve beden yapısı ile ilgili tespitlerde bulunmak sanatçıyı bize tanıtmaktan uzaktır.

---

* “Her sanat yapıtı yaratıcısını örtülü bir biçimde kendinde taşır. Yapıtta gördüğümüz dünya öncelikle sanatçının dünyasıdır, daha geniş çerçevede bütün bir dünyadır... Sanatçı, yapıtında kendini anlatmaktan haklı olarak çekinse de bir insan olarak görünmekten korkmaz, tersine çok zaman bunu karşı konulmaz bir sevinçle ister de. Sanatçı bencil değil ama ben’cidir, bir sergilemeci gibidir, kendini sergilemekten korkmaz. Gene de onun amacı insanı araştırmaktır, kendini anlatmak değildir.” (Timuçin, 2005: 67). Dolayısıyla metni yaratıcısıyla birlikte düşünecek olursak bu ince ayırım farkında ve bilincinde olmak zorundayız.

Şairin hayatı ile eseri arasındaki ilişki basit bir sebep-sonuç ilişkisi değildir. Dolayısıyla şairin, eserindeki kişilerin duygularını yaşamış olması beklenemez. Söz gelimi gazellerde ve mesnevîlerde geçen âşık tipinin duygularını, şairin gerçek kişiliğiyle yaşayıp yaşamadığını bilemeyiz. Bir şiirde geçen şahısların, şairin gerçek hayatıyla ilgili olduğunu düşünen bazı yorumcuların, yanlış sonuçlara ulaşabildikleri görülmektedir. Aslında şair, bir şeyler tasavvur eder ve bunu sanat geleneğine göre kurgular. Kaldı ki klâsik Türk şiiri sahasında, şairlerin biyografisine ait belgeler oldukça azdır. Metinlere sanatçının biyografisini hesaba katarak yaklaşmak yerine, metni klâsik Türk şiirinin sanat anlayışı ve geleneğini göz önünde bulundurarak yorumlamak daha isabetli olacaktır.

Klâsik Türk şiirinde metin ön planda tutulmalıdır; yazarı bilinmeyen eserlerin mevcudiyeti de ortada olduğuna göre, sanatçıyı ve onun kişisel duygularını araştırmak yerine metnin anlam dünyasına yönelmek daha yerinde olur. Çok katmanlı bir yapıya sahip olan metnin anlamı, zaman geçtikçe yeni görüş açılarıyla daha da zenginleşir. Her yeni okumayla zenginleşen metnin anlamı sonsuzdur. Hâl böyleyken, biyografik okumalar metnin anlamını sınırlandırır.

Kasidelerde, tarih kıtalarında ve diğer bazı manzumelerde tarihî ve biyografik bilgilere rastlıyoruz, ancak bunları farklı bir şekilde değerlendirmek gerekir.

“Sanatçıya dönük eleştiri” ve “Tarihsel Eleştiri” kuramları gibi “yazar merkezli okuma”ların yazarın biyografisinden çok az iz taşıyan klâsik Türk şiirinin sanat anlayışına pek uygun olmadığı kanaatindeyiz. Bütün bu nedenlerle yazar merkezli okuma yerine metin ve okur merkezli okumalar klâsik Türk şiirinin yapısına daha uygun olacaktır. Klâsik Türk şiirine ait metinleri yorumlarken sanat geleneğimizin bünyesine uygun olan metin ve okur merkezli çağdaş kuramlardan da istifade edebilir.

KAYNAKÇA

- Abdülbâki (1932), *Fuzûlî*, Türk Neşriyat Yurdu.
- Bayrav, S. (1975), *Filolojinin Oluşumu, Çağdaş Dilbilim-Eleştiri Sorunları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Eliot, T.S. (1990), “Eleştirin sınırları”, *Edebiyat Üzerine Düşünceler* (çev. Sevim Kantarcıoğlu), Kültür Bakanlığı, Ankara, ss. 251-271.
- Moran, B. (2008), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Süleyman Nazif (1971), *Mehmed Akif*, Millî Hareket Yayınevi, İstanbul.
- Timuçin, A. (2005), *Estetik Bakış*, Bulut Yayınları, İstanbul.
- Wellek, R.- Warren, A. (1993), “Edebiyat ve biyografi”, *Edebiyat Teorisi* (çev. Ömer Faruk Huyugüzel), Akademi Kitabevi, İzmir, ss. 57-62.

Yetkin, S.K. (?), "Tenkit sanatı", *Edebiyat Konuşmaları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, ss. 49-53.

_____ (1962), *Sanat Meseleleri*, De Yayınevi, İstanbul.